

Líon an Dúlra

Eagrán 22 Geimhreadh 2017

San Eagrán seo...

Leathanach an Eagarthóra

An Dreoilín

An Leopard Sneachta

Gallchnónna

Ar Aghaidh leis an Obair:

Aisling Moran

Feasacht ar an bhFarraige

An Saol Mórthimpeall

Orainn

Táiplis ar an Trá

Cuardach Focal

Foclóirín

Lá ar an Trá!

Glao an Chrotaigh

Is breá liom an crotach¹ agus an gob fada cuar² air. Le blianta fada anuas, tá an crotach feicthe agam agus é ag lapadaíl³ leis ar imeall an uisce ar an trá anseo in Inis Arcáin. Bíonn sé ag tochailt leis sa ghaineamh lena ghob fada agus é sa tóir ar bhia. Ghlac mé leis go mbeadh a leithéid le feiceáil agam i gcónaí, ach seans nach amhlaidh a bheidh⁴. An raibh a fhios agat go bhfuil an crotach ar cheann de na speicis éan is mó atá i mbaol⁵ in Éirinn? Tá seans maith ann go mbeidh an crotach díothaithe ar fad⁶ in Éirinn laistigh de 10 mbliana mura dtiocfaidh feabhas éigin ar chúrsaí!

Dar le Cairde Éanlaith Éireann⁷ níl fágtha sa thír anois againn ach 130 péire pórúcháin⁸. Tá cúiseanna éagsúla leis an meath sin⁹: ídíú na bportach¹⁰, dianfheirmeoireacht¹¹, agus creachadóirí – sionnaigh agus préachán ina measc. Chomh maith leis sin tá coillte á gcur anois ar thalamh nár choillearnach¹² riamh roimhe sin é. Fágann sé sin go bhfuil gnáthóga an chrotaigh¹³ go mór faoi bhrú.

Tá eolaithe tar éis plean gníomhaíochta¹⁴ a cheapadh anois chun teacht i gcabhair ar an gcrotach. Ba mhaith leo na háiteanna aitheanta pórúcháin¹⁵ atá acu a chosaint agus a chaomhnú agus deireadh a chur leis an meath atá ag teacht air.

Guímis gach rath orthu¹⁶ san obair mhór sin agus bímis buíoch¹⁷ nuair a chloisimid glao an chrotaigh¹⁸!

A Léitheoir dhil

Fáilte chuig Eagrán an Ghreimhridh de *Lón an Dúlra*.

Mar is gnách tá sé lán le fíricí spéisiúla spraíula faoin dúlra anseo in Éirinn agus thar lear, agus tá neart cluichí agus gníomhaíochtaí ann freisin. Tá súil againn go mbainfidh sibh sult as!

Susan

R-phost:

editor@naturesweb.ie

Láithreán Gréasán:

www.naturesweb.ie

Eagarthóir:

Susan Murphy Wickens

Leagan Amach agus Dearadh:

Susan Murphy Wickens

Grianghraif agus Fáisc-ealaín:

Cóipcheart © 2016 Stáisiún Mara Inis Arcáin agus a chuid ceadúnóirí. Gach ceart ar cosaint.

Comhfheagraí Eachtrach:

Michael Ludwig

Leagan Gaeilge:

© Foras na Gaeilge 2017

© Stáisiún Mara Inis Arcáin 2016

FAOITÍN BRIOSCARNAKH agus maonáis lusa mhín

www.bordbia.ie

An Modh

- Leag friochtán¹ mór ar an teas. Cuir an plúr ar phláta agus blaistigh² le salann agus piobar é.
- Buail na huibheacha go héadrom i mbabhla éadomhain³ mar aon le ruainne beag salainn⁴.
- Cuir an brus aráin i mbabhla éadomhain eile. Clúdaigh na filléid faoitín le brat éadrom den phlúr blaistithe agus tom san ubh bhualte iad ansin. Croith iad chun fáil réidh leis an bhfarasbarr d'ubh bhruite⁵. Tum isteach⁶ sa bhrus aráin iad ansin lena chumhdach leis an mbrus.
- Cuir an ola agus an t-im ar an bhfriochtán. Ansin déan na filléid chumhdaithe faoitín a chocáil ar feadh 2-3 nóiméad ar an dá taobh go dtí go mbíonn siad briosc órdhonn⁷. Seans go dtóigfaidh sé beagánín níos faide ná sin ag brath ar cé chomh mór nó tiubh is atá siad.
- Idir an dá linn, measc an lus mín tríd an maonáis agus blaistigh mar is maith leat í. Leag amach an faoitín briosc, mar aon leis an maonáis lusa mhín agus piseanna garrai⁸ ar phlátaí teo.

Moltaí

Mura dtaitníonn maonáis leat d'fhéadfá triail a bhaint as anlann¹ éigin eile. Bheadh uachtar géar² nó *crème fraîche* go deas mar anlann. Rogha eile ná anlann milis sillí³ nó salsa simplí trátaí⁴ fiú.

Na Comhbáhair – bia do cheathrar

- 4 filléad 175 g d'fhaoitín¹. An craiceann bainte sídheach agus na cnámha bainte astu.
- 2 ubh
- Salann is piobar
- 200 g de bhrus aráin bháin²
- 25 g de phlúr bán³
- 1 Spúnóg bhoird d'ola ológ⁴
- 25 g d'im
- 4 Spúnóg bhoird de mhaonáis⁵
- 1 taespúnóg de lus mín⁶ agus é mionghearrtha⁷

Rogha eile éisc: colmóir⁸ nó cadób⁹

An Dreoilín

Is minic bhíonn eireball an dreoilín ag gobadh in airde. Is furasta é a aithint dá réir.

Fíricí maidir leis an Dreoilín

Dath: Donn nó ruadhonn¹ ar a chuid uachtair². Dath níos eadroime³ ar a chuid íochtair. Bíonn stríocaí dorcha⁴ ar an eireaball ar na sciatháin.

Fad: 9 – 10½ cm

Bia: Feithidí⁵, damháin alla, larbhaí⁶ agus síolta.

Gnáthóg: Gairdíní, coillte agus feirmeacha. Is maith leis fálta sceach⁷, giolcarnacha⁸ agus ballaí.

Rí na nÉan

D'ainneoin é a bheith chomh beag sin is minic a thugtar Rí na nÉan ar an dreoilín. De réir an bhéaloidis¹, chuaigh na héin in iomaíocht lena chéile² féachaint cén t-éan ar a mbronnfaí teideal³ Rí na nÉan. An t-éan a bheadh ábalta eitilt níos airde ná éan ar bith eile, dhéanfaí rí de⁴.

I ngan fhios don iolar mór⁵, lonnaigh⁶ an dreoilín bídeach é féin anuas ar a dhroim aige. Ar ndóigh, d'eitil an t-iolar láidir go hard sa spéir os cionn gach éin eile. Ach tháinig turise ar an iolar sa deireadh. Díreach ansin, d'éirigh an dreoilín de dhroim an iolair agus d'eitil níos airde ná é.

Ba é an dreoilín a bhuaigh an comórtas agus is airsean a bronnadh an chórónin⁷!

Ainm Eolaíochta: *Troglodytes troglodytes*

Éan beag bídeach é an dreoilín a fhaightear ar fud na tíre. Go deimhin, tá an dreoilín ar cheann de na héin is lú ar fad in Éirinn.

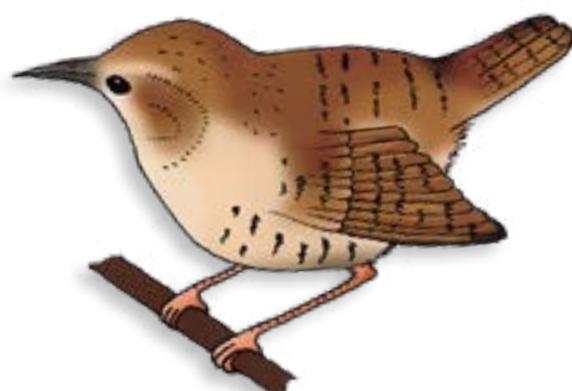
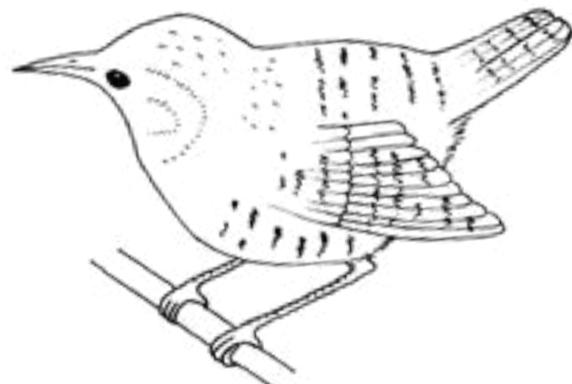
Is minic a thagann sé isteach i ngáirdíní, ach mar sin féin, seans nach bhfeicfeá é chomh minic sin. Téann sé ag téaltú¹ timpeall go faichilleach² faoi na crainn agus na sceacha agus é sa tóir ar bhia.

Éan beag ramhar is ea an dreoilín agus chuirfeadh an corp aige luchgó i gcuimhne duit. Tá eireaball gearr aige a bhíonn ag gobadh in airde³ i gcónaí. Canann sé amach go hard is go láidir. Seans maith, mar sin, go gcloisfeá é ach nach bhfeicfeá in aon chor é.

Déanann an dreoilín fireann⁴ nead cruinneachánach⁵ as féar, caonach⁶ agus duilleoga. Is nós leis go leor neadacha a dhéanamh, agus roghnaíonn⁷ an t-éan baineann⁸ an ceann is fearr léi.

Ós rud é go bhfuil an dreoilín chomh beag bídeach sin, ritheann sé an-dian air⁹ fuacht an gheimhridh a sheasamh¹⁰. Nuair a bhíonn geimhreadh crua ann¹¹ ann is minic a fhraigheann go leor leor dreoilíní bás den fhuacht¹². Uaireanta faightear go leor dreoilní le chéile istigh i mbosca neadaireachta¹³, iad cruinnithe le chéile ar mhaithe le teas¹⁴.

Dathaigh an dreoilín

An Liopard Sneachta

le Vicky West

Ainm Eolaiochta: *Panthera uncia*

Cat mór téagartha¹ is ea an liopard sneachta. Bíonn sé timpeall ar 60 cm ar airde ag an ngualainn agus bíonn sé thart ar 2.3 m ar fad. Bíonn eireaball fada air agus é suas le 1 m ar fad. Dath liath smútiúil² a bhíonn ar a chuid fionnaidh agus bíonn sé breac le baill fháinneacha³ a mbíonn dath dubh nó dath liath dorcha orthu. Bíonn dath geal ar a chuid iochtair. Dath liathghlas⁴ a bhíonn ar na súile aige.

I sléibhte na hÁise Láir⁵ agus sna Himiléithe⁶ a fhaightear an liopard sneachta. Oireann aillte crochta creagacha⁷ an cheantair sin go maith dó. Agus é ag seilg téann sé an-deacair ar ainmhithe eile é a fheiceáil mar meascann an dath agus na baill ar a chuid fionnaidh isteach go maith leis na dathanna sa chúlra, rud ar a dtugtar duaithníocht⁸. Tá neart as cuimse⁹ sna cosa cúil aige, leanann sé a chreach¹⁰ go ciúin agus i ngan fhios agus léimeann sé ansin gan choinne¹¹. Is féidir leis léim suas le 15 m tríd an aer, sin agus sé oiread níos faide ná fad a choirp féin¹².

Feoiliteoir¹³ is ea an liopard sneachta. Is minic caoirigh agus gabhair fhiáine¹⁴ mar chreach¹⁵ aige. Cé gur féidir leis ainmhithe atá 3 oiread níos troime ná é féin a mharú, bíonn sé breá sásta mionainmhithe¹⁶ a ithe freisin: giorriacha¹⁷ agus éin ghéim¹⁸ ina measc.

Is i gceantair chrua sceirdiúla¹⁹ a fhaightear an liopard sneachta, ach tá roinnt buanna nádúrtha²⁰ aige a chuireann ar a chumas bisiú in áiteanna mar sin:

- Fionnadh fada tiubh mar dhíon ar an bhfuacht²¹.
- Lapaí clúmhacha²². Ní hamháin go gcoinníonn an fionnadh an teas sna cosa, ach a fheidhmíonn na lapaí mar a bheadh bróga sneachta ann²³ chomh maith. Ní théann a lapaí síos sa sneachta agus bíonn sé ábalta greim a choinneáil agus é ar dhromchla sleamhain míshocair²⁴.
- Eireaball fada. Stóráltear saill²⁵ in eireaball fada an liopaird. Is féidir leis a eireaball a chasadh timpeall air féin mar a bheadh pluid ann²⁶ agus é ina chodladh. Coinníonn sé sin breá te agus teoláí é. Baineann sé úsáid as an eireaball fada chun a chothrom a choinneáil²⁷ agus é ar chreaga rite sceirdiúla²⁸.

Speiceas i mBaol

Tá an liopard sneachta i mbaol¹ mar speiceas.

Ceaptar go bhfuil idir 4000 agus 7000 liopard fásta beo san fhiántas² agus suas le 700 liopard á gcoimeád³ i zúnna timpeall an domhain.

Is é an bhagairt is mó⁴ ar an liopard sneachta ná an duine daonna féin. Cé go bhfuil sé in aghaidh an dlí, maraítear an liopard⁵ ar mhaithé lena fhionnadh agus lena chnámha a fháil⁶.

Bíonn an-tóir ar na cnámha chun leigheasanna traidisiúnta Áiseacha⁷ a dhéanamh.

Uaireanta, nuair a bhíonn bia gann⁸, maraíonn an liopard sneachta ainmhithe feirme⁹. Is minic a mhabraithear na liopaird dá bharr sin. Anuas air sin, tá gnáthóga an liopaird¹⁰ á n-ídiú go tiubh¹¹ agus tá na hainmhithe móra a bhíonn á seilg acu ag dul i líog¹² go seasta síoraí¹³.

Na Cinn Óga, Coileáin

Cé go dtugtar liopard air, tá gaol níos gairide¹ ag an liopard sneachta leis an tíogar ná leis an liopard féin. Tá gaol aige freisin leis an leon is an iaguar². Ainmhí cúthail aonaránach³ is ea é, ach tagann péirí⁴ le chéile idir mí Eanáir agus mí an Mhárta chun cúpláil a dhéanamh⁵. Tagann na coileáin⁶ ar an saol thart ar thrí mhí ina dhiaidh sin idir mí Aibreán agus mí an Mheithimh.

Ullmháíonn an mháthair uachais chreige⁷, á cumhdach go cluthar⁸ le brat dá cuid fionnaidh féin. Is ansin a bheireann sí na coileáin⁹, dhá nó trí cinn de ghnáth. Bíonn na coileáin dall¹⁰ agus lag nuair a thagann siad ar an saol agus iad go hiomlán spleách ar¹¹ ar a máthair.

Tagann radharc na súl¹² chucu tar éis 7 lá, nó mar sin, agus bíonn siad ábalta siúl tar éis 5 seachtaine. Faoin am a mbíonn siad 10 seachtaine d'aois scoitheann siad den diúl¹³. Fágann siad an uachais ag 2-4 mhí d'aois, ach fanfaidh siad lena máthair suas le 2 bliain. Ós rud é go bhfuil siad chomh cúthail sin mar ainmhithe, is deacair a rá cé chomh fada is a mhaireann siad agus iad san fhiántas. Ach tuairiscítear go maireann cinn atá á gcoimeád i zúnna agus párceanna fiadhúlra¹⁴ suas le 21 bliain.

An Gallchnó

Ainm Eolaíochta: *Juglans Regia*

Mar a tharlaíonn, ní cnó ceart é an gallchnó¹ in aon chor. Is é atá ann ná síol drúip². Ainm eile ar dhrúp³ ná clochthoradh⁴, is é sin, toradh a bhíonn bog ar an taobh amuigh agus a mbíonn cloch chrúa⁵ istigh ina láir. Scoilteann an chloch ar deireadh agus noctar an síol – an gallchnó sa chás seo. Samplaí coitianta eile de chlochthorthaí is ea plumaí⁶, péitseoga⁷, neachtairíní⁸, aibreoga⁹ agus silíní¹⁰.

Nuair a bhíonn na gallchnónna aibí¹¹ is féidir iad a chroitheadh den chrann nó a chruinníú ar an talamh tar éis dóibh titim iad féin. Is gá iad a choinneáil in áit thirim theolaí¹² ar feadh roinnt seachtainí eile go dtí go n-aibíonn siad¹³ go hiomlán. Bíonn siad réidh le hithe faoin am sin. Bíonn blaosc¹⁴ chomh crua sin ar an ngallchnó go mbíonn cnóire¹⁵ ag teastáil chun é a scoilteadh. Is breá leis an iora rua agus ainmhithe eile iad a chomh maith, dar ndóigh, ach is lena gcuid fiacla a bhriseann siad sin an bhlaosc chrúa!

Cócaireacht agus Bácaíl

Is deas é an gallchnó ann féin mar scroid bheag bhlasta¹. Ach úsáidtear gallchnónna ar go leor bealaí sa chócaireacht² agus sa bhácáil³. Bíonn siad breá blasta i gcácaí saibhre torthaí⁴, agus i gcistí Nollag⁵. Oireann blasanna áirithe go hiontach dá chéile, arán banana⁶ agus gallchnónna mar shampla, nó cáca caife agus gallchnónna. Is féidir gallchnónna a scaipeadh⁷ ar shailéad nó a dháileadh⁸ le cáis. Déantar gallchnónna neamhaibi⁹ a phicilt¹⁰ freisin. Bíonn siad go deas le cáis agus in oidis áirithe mhairteola¹¹. Chun gallchnónna a choimeád úr, ba chóir iad a stóráil i soitheach aerdhíonach¹².

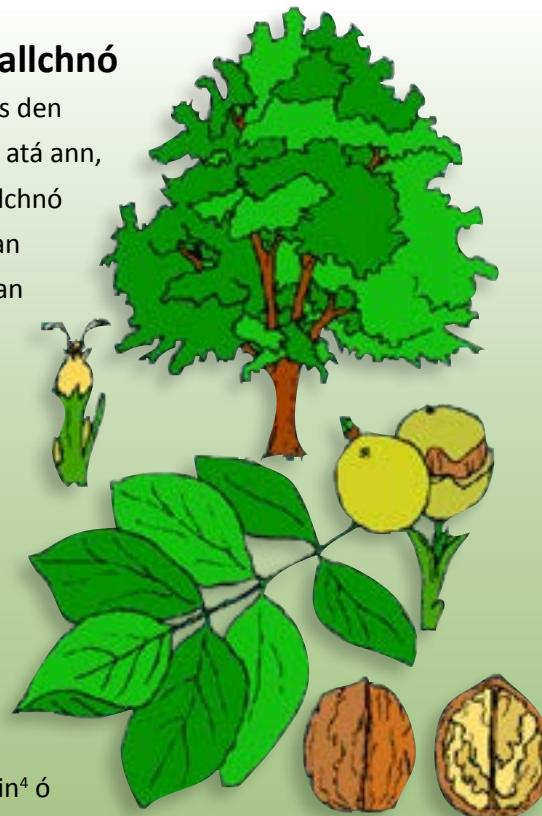
An Crann Gallchnó

Is iomaí speiceas den chrann gallchnó atá ann, ach is iad an gallchnó coiteann¹ agus an gallchnó dubh² an dá cheann is líonmhaire a fheictear san Eoraip. Cé go bhfástar anseo in Éirinnanois iad, ní specis dhúchasacha iad³ ceachtar den dá chineál sin. Is as an laráin⁴ ó dhúchas⁵ don ghallchnó coiteann ó cheart. Tugtar gallchnó na Peirse air fresin (mar go dtugtaí an Pheirs⁶ ar an laráin tráth dá raibh). Ba iad na Rómhánaigh a thug an gallchnó coiteann chun na Breataine fadó. Baineann an gallchnó dubh le Tuaisceart Mheiriceá⁷ ó dhúchas.

Is fearr a fhásann an crann gallchnó in áiteanna atá ar foscadh⁸ ach a fhaigheann go leor de sholas na gréine⁹ fós. Is maith leis ithir dhomhain thirim¹⁰. Crann leathan cruinneachánach¹¹ a bhíonn ann agus fásann sé idir 10 m agus 40 m ar airde ag brath ar an speiceas. Crainn dhuillsilteacha¹² is ea iad gach speiceas den ghallchnó agus cailleann siad uile a gcuid duilleog sa gheimhreadh.

Crua-adhmaid¹³ is ea é an t-adhmaid a thugann an crann gallchnó. Ní atann¹⁴ sé ná ní scoilteann¹⁵ sé nuair a dhéantar é a thriomú. Dá réir sin is minic a dhéantar troscán¹⁶ as, boird agus cófraí taispeána go háirithe.

Nuair a fhástar ón síol é bíonn suas le 7 mbliana ann sula dtugann an crann toradh ar bith. Is féidir an próiseas sin a bhrostú beagán ach é a bheangú¹⁷ ar fhréamhstoc¹⁸. Sa chás sin tugann sé torthaí tar éis 4 nó 5 bliana.

Aisling Moran - Oibrí Forbartha Pobail

Is í Aisling Moran an tOibrí Forbartha Pobail ar thrí oileán in Iarthar Chorcaí - Inis Arcáin, Inis Uí Dhrisceoil agus Inis Fada. Bhain sí amach céim sa Bhéarla agus sa Stair i gColáiste na hOllscoile, Corcaigh, agus iarchéim san Fhógraíocht in Institiúid Teicneolaíochta Bhaile Átha Cliath.

Cá n-oibríonn tú?

Is mise an tOibrí Forbartha Pobail¹ do na trí oileán Inis Arcáin², Inis Uí Dhrisceoil³ agus Inis Fada⁴. Bím ag obair i gcomhar le⁵ muintir na n-oileán⁶ le himeachtaí pobail a eagrú agus le moltaí maidir le cursaí gnó a fhurbairt agus a chur cinn. Is cuid lárnach den obair sin é timpeallacht na n-oileán⁷ a chaomhnú, idir phobal agus tírdreach⁸.

Bíonn orm dul ar an mbád farantóireachta⁹ gach maidin chun dul ag an obair, rud a chiallaíonn go gcaithfidh mé a bheith in am i gcónaí!

Ar theastaigh post mar seo uait i gcónaí?

Theastigh cinnte. Creidim go mbaineann an-tábhacht leis an bpobal timpeall orainn. Bíonn an-éagsúlacht¹⁰ ag baint le mo chuid oibre. Bím ag bualadh le daoine nua an t-am ar fad agus ag foghlaim scileanna nua chomh maith.

Cad é is fearr leat faoin bpost agat?

Bím ag bualadh le go leor daoine éagsúla, rud atá go deas agus suimiúil. Chomh maith leis sin, bím ag obair i gcuid de na háiteanna is áille¹¹ in Éirinn. Tá sé tabhachtach, a oiread agus is féidir áiteanna mar sin a chosaint. Mar shampla, scriosadh an cosán síos go dtí An Trá Bhán, ceann de ná tránná áitiúla¹² anseo le linn ceann de na stoirmeacha¹³ a bhí ann cúpla bliain ó shin. Táimid ag obair go dian chun é sin a dheisiú arís mar is iontach an áis don phobal é¹⁴ an trá sin. Tá sé i gceist go mbeidh rochtain ag bugaithe agus cathaoireachá Rotha¹⁵ ar an trá freisin. Déantar táistí ar an uisce, chomh maith, chun a chinntíú go bhfuil an trá sin ar cheann de na hionaid snámha is glaine¹⁶ sa thír.

An mbaineann tú taitneamh as do chuid oibre?

Is breá liom ar fad í. Is aoibhinn liom an éagsúlacht a bhaineann léi agus nach mbíonn aon dá lá mar a chéile¹⁷. Bíonn rudaí nua á bhfoghlaim agam i gcónaí!

Cén trealamh a bhíonn uait?

Bím ag brath ar an teicneolaíocht cuid mhaith chun riomhphoist a chur, grianghraif a ghlacadh, agus léarscáileanna a thomhas.

An dá uirlis is tábhactaí agus is fearr ar fad, áfach: m'inchinn féin¹⁸ agus meangadh mó¹⁹! Ní haon mhaith é teicneolaíocht ar bith mura mbíonn an dá uirlis sin agat, agus ba dheacair dul chun cinn ar bith a dhéanamh gan iad!

Cá dtugann do chuid oibre thú?

Tugann sí ar fud na háite mé²⁰! Bím ag obair sna hoileáin éagsúla, seans go mbeinn ar fheirm nó ar fheirm éisc²¹ lá amháin agus ag taispeántas ealaíne an chéad lá eile. Ó am go cheile bíonn orm cuairt a thabhairt ar Dháil Éireann nó ar Pharlaimint na hEorpa féin²². Tá sé fiorthábhachtach a chinntíú go dtuigeann na polaiteoirí saol na n-oileán²³. Bíonn ormsa a chur ina luí orthu²⁴ conas mar théann dilthe agus rialacha nua²⁵ i bhfeidhm ar phobal beag tuaithe atá scoite amach ón mórhír²⁶.

An oibríonn tú asat féin nó mar chuid d'fhoireann?

Is ball d'fhoireann mhór dheonach²⁷ mé. Ní tharlódh rud ar bith gan an tacaíocht a fhaighimid ón bpobal áitiúil.

Faoi láthair tá siúlódí speisialta á bhforbairt againn in Inis Arcáin. Tá súil agam go meallfaidh sé breis turasóirí chun cuairt a thabhairt ar an oiléan.

Cén chomhairle a chuirfeá ar dhaoine ar suim leo an obair sin?

Faigh amach faoi na grúpaí pobail²⁸ agus faoi cheardlann ar bith a bhíonn ar siúl i do cheantar féin. Glac páirt iontu sin ar bhonn deonach²⁹. Oibrigh go dian agus bíodh aigne oscailte³⁰ agat.

Caithfidh tú a bheith cineasta cineálta le daoine agus suim a chur iontu. Caithfidh tú a bheith sásta cluas éisteachta a thabhairt³¹ do gach duine agus do gach taobh den scéal. Beidh tú ábalta cinneadh stuama³² a dhéanamh ansin. Ná bíodh leisce ort³³ teacht ar chomhréiteach³⁴ más gá. Lean ort i gcónaí de bheith ag foghlaim. Tugaimse féin faoi chúrsa nua gach bliain más féidir.

Cad é an chomhairle is fearr a cuireadh ort riamh?

Ná bí ródháiríre faoin saol³⁵. Bí cinnte go mbaineann tú taitneamh as!

An creimeadh a rinneadh ar an Trá Bhán.

Comórtas Sacair idir na hoileáin!

Teifigh Phalaistíneacha ar cuairt le pobal Inis Arcáin.

Toscaireacht³⁵ ag Tithe an Rialtais.

Greim an Gheimhridh

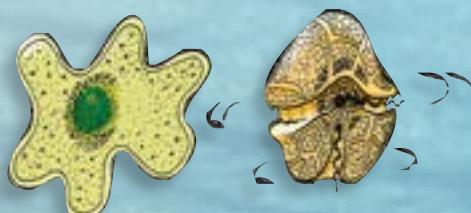

Feasacht ar an bhFarraige

An 5ú Prionsabal den Fheasacht ar an bhFarraige: Tá éagsúlacht as cuimse¹ ag baint leis an mbeatha agus na héiceachórais² a chothaítear³ san fharraige í féin.

Clúdaíonn an fharraige tuairim is 70% de dhromchla an domhain⁴. Go deimhin, is í an ghné fhisiciúil⁵ is mó ar domhan í an fharraige. Cé go bhfuil ainmneacha difriúla ar na farraigí éagsúla timpeall an domhain, i ndáiríre, is í an t-aon fharraige mhór amháin atá inti ó na hoigheachaidhpeanna⁶ ar an bPol Thuaidh go dtí uiscí teolaí an Teochreasa⁷ agus ó dheas arís go dtí an tAntartach⁸. Idir fhairsinge⁹, dhoimhne¹⁰ agus éagsúlacht na ngnáthóig¹¹ atá inti, ní hionadh ar bith é go gcothaíonn sí éagsúlacht as cuimse beatha¹².

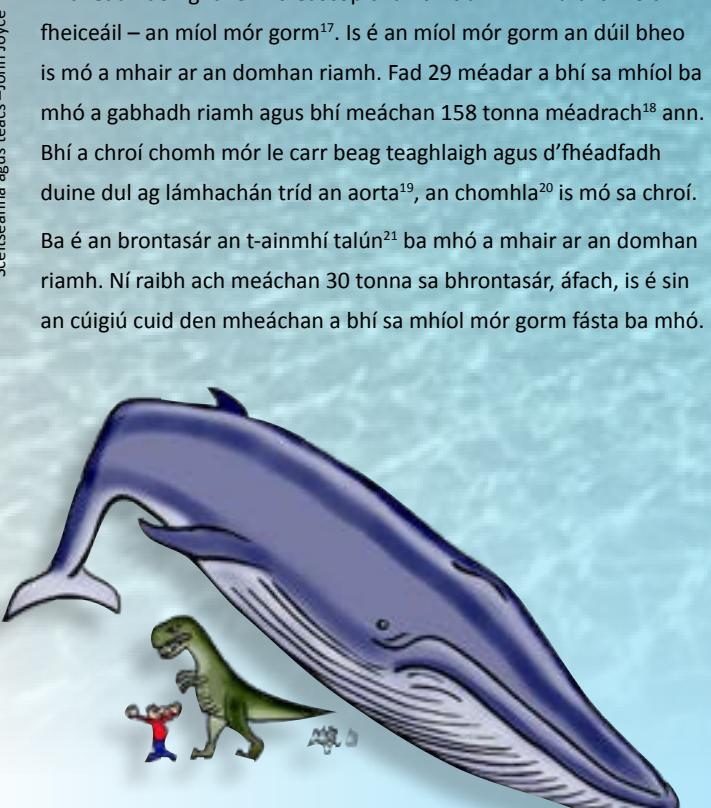
Is miocróib¹³ atá i mórchuid na ndúl beo¹⁴ a fhaightear san fharraige.

Ainmhithe agus plandaí

bídeacha, nó miocróbacha¹⁵, is ea na miocróib sin agus tá na trilliún díobh ann. Cé go bhfuil siad chomh bídeach sin nach bhféadfaí iad a fheicfeáil le do dhá shúil féin, baineann an-tábhacht leo. Bheadh micreascóp ag teastáil chun iad a fheiceáil. Is iad na plandaí miocróbacha a ghineann nach mór leath den ocsaigin san atmaisfear. Maidir leis na hainmhithe miocróbacha, is iad sin atá ag bun formhór mór na mbiashlabhraí¹⁶ san fharraige. Mar sin, bíonn na hainmhithe eile ar fad sna biashlabhraí sin ag brath go hiomlan orthu.

Ní bheadh aon ghá le micreascóp chun an t-ainmhí mara is mó a fheiceáil – an míol mór gorm¹⁷. Is é an míol mór gorm an dul bheo is mó a mhair ar an domhan riamh. Fad 29 méadar a bhí sa mhíol ba mhó a gabhadh riamh agus bhí meáchan 158 tonna méadrach¹⁸ ann. Bhí a chroí chomh mór le carr beag teaghlaigh agus d'fhéadfadh duine dul ag lámhachán tríd an aorta¹⁹, an chomhla²⁰ is mó sa chroí. Ba é an brontasár an t-ainmhí talún²¹ ba mhó a mhair ar an domhan riamh. Ní raibh ach meáchan 30 tonna sa bhrontasár, áfach, is é sin an cúigiú cuid den mheáchan a bhí sa mhíol mór gorm fásta ba mhó.

An éagsúlacht mhór sin de bheathra a fhaightear san fharraige, cheapfá go mbeadh sí scaipthe go cothrom²² tríd an bhfarraige. A mhalairt ar fad a tharlaíonn²³, áfach. San uisce torthúil²⁴ cois cósta nó ina ndlúthphlóid²⁵ amuigh i lár na farraige móire a fhaightear an-chuid den bheathra sin. Tá cúis mhaith leis sin, is sna háiteanna sin cois cósta – timpeall ar inbhir aibhneacha²⁶ agus sceireacha coiréil²⁷ agus i gcorcacha mangróbh²⁸, cuir i gcás – a fhaightear an chuid is mó den bheathra miocróbach²⁹ sin ar a mbíonn ainmhithe eile ag brath. Amuigh san fharraige mhór bíonn blás planctón³⁰ ann nuair a théitear an t-uisce méith³¹ faoi theas na gréine. Nuair a tharlaíonn sé sin mealltar ainmhithe eile go dtí an limistéar sin; cuid acu a mbeathú féin ar an bplanctón, cuid acu á mbeathú féin ar na hainmhithe eile sin.

Le blianta beaga anuas tá dul chun cinn an-mhór déanta i réimse na taiscéalaíochta domhainfharraige³². Tá a fhios againn anois go bhfaightear ainmhithe go leor thíos go domhain i nduibheagáin na farraige³³, áit nach sroicheann solas na gréine riamh. Ach ní bhíonn solas na gréine ag teastáil ó na hainmhithe agus na plandaí sin. Brúchtann sáile téite³⁴ amach as na craois hidriteirmeacha³⁵ ar ghrinneall na farraige agus é lán le cothaithigh³⁶. Is leor é sin mar chothú dóibh.

Ach ní gá dul amach ar an bhfarraige mhór ná tumadh go Droim an Atlantaigh Láir³⁷ le héagsúlacht bheatha na mara a fheiceáil. Tabhair cuairt ar chladach creagach³⁸ ar bith agus lag trá³⁹ ann. Beidh radharc agat ar thaispeántas dochreidte d'ainmhithe agus de phlandáí. Bíonn ar na plandaí agus na hainmhithe sin ábalta dul i ngleic le hathruithe móra a tharlaíonn go laethúil sna gnáthóga ina bhfaightear iad. Mar shampla, sa sáile féin tarlaíonn athruithe sa teocht agus i léibhéal an tsalainn a bhíonn ann. Ní hamháin sin ach bíonn ar chuid acu a bheith ábalta maireachtáil san uisce nó taobh amuigh den uisce de réir mar a chasann an taoide.

Feasacht ar an bhFarraige <http://oceanoliteracy.wp2.coexploration.org/>

Is fánach an áit a bhfaighfeá ... dineasár!

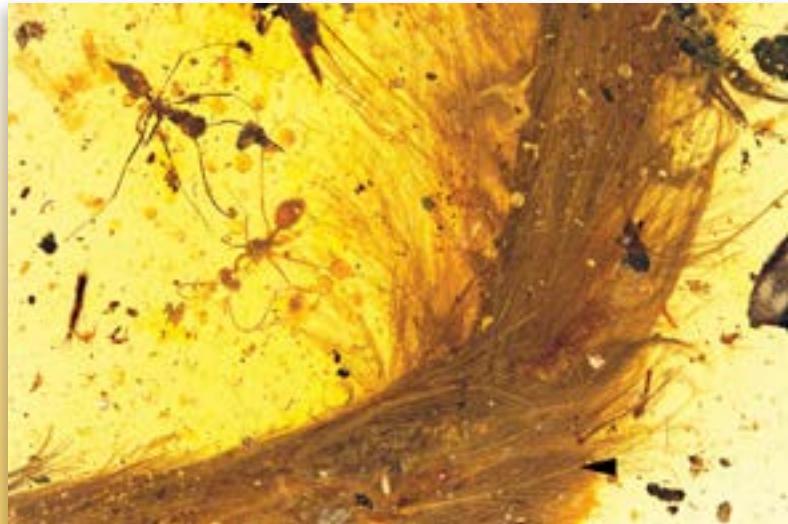
Má chonaic tú riamh an scannán *Jurassic Park* tuigfidh tú an spéis a chuireann pailé-oínteolaithe¹ san ómra². Is é atá san ómra ná roisín³ a shil⁴ amach as crainn sna coillte ársa. In imeacht na milliún bliain chruaigh⁵ an roisín ina iontase luachmhar⁶. Bíonn dath álann meala⁷ air. Bhí an-tóir riamh ar an ómra chun seodra a dhéanamh. Úsáidtear é chun ola ómra⁸ agus leighis thraigisiúnta⁹ a dhéanamh freisin.

Na milliún bliain ó shin agus an roisín ag sileadh anuas de na crainn ina shlaod tiubh órga¹⁰ is minic a théadh feithidí beaga agus giotaí de phlandaí i bhfostú ann¹¹. Sin é an fáth a gcuireann pailé-oínteolaithe spéis san ómra. Is minic a bhíonn na feithidí nó na plandaí sin caomhnaithe¹² taobh istigh den ómraanois.

Sa bhliain 2015 tharla go raibh pailé-oínteolaí darb ainm Dr Lida Xing ag margadh ómra in Maenmar nuair a tháinig sé ar phíosa ómra a tharraing a aird¹³. Dar ndóigh, níorbh é áilleacht an ómra féin a chuaigh i bhfeidhm air, ach an rud a bhí laistigh de.

D'aithin an Dr Xing go raibh iarsmai¹⁴ de shaghas éigin caomhnaithe istigh san ómra. Iarsmaí plandaí a shíl seisean a bheith ann. Ach nuair a rinneadh tástáil ar na hiarsmaí sin fuarthas amach gur giota d'eireaball dineasáir a bhí ann agus é tuairim 99 milliún bliain d'aois.

3.5 cm ar fad atá an blúire den eireaball. Ní hamháin go bhfuil na cnámha féin caomhnaithe istigh san ómra, ach tá fíochán bhoga¹⁵ (is é sin, teannán¹⁶ agus matán¹⁷) agus cleití caomhnaithe ann freisin. Ba é an chéad uair riamh é a thángthas ar chnámha agus iad caomhnaithe in ómra mar sin.

An blúire d'eireaball an dineasáir agus é caomhnaithe san ómra. Féach na cleití is féidir a fhéiceáil, mar aon le dhá sheangán!

Meastar go mbaineann an t-eireaball le dineasár beag ar a dtugtar *coelurosaur*, dineasár a bheadh chomh beag le gealbhan¹⁸.

Rinneadh scanadh CAT¹⁹ ar na hiarsmaí chomh maith le grinnstaidéar faoin micreascóp. Tá an méid sin ar fad tar éis léargas nua a thabhairt do na heolaithe ar éabhlóid na gcleití ó ré

na ndineasár
go ré na
n-éan.

Cá bhfios ach
go mbeidh
scannán nua
chugainn gan
mhoill...

Coelurosaur, an dineasár beag lena mbaineann an blúire den eireaball.

Seachtain na gCrann 2018

Tá an geimhreadh linn fós, gan amhras. Ach, is é an t-am i láthair¹, mí Eanáir, an t-am is fearr chun ullmhú le haghaidh Sheachtain na gCrann 2018. Beidh Seachtain na gCrann 2018 ann ó 4 Márta go dtí 11 Márta. Tá cuireadh tugtha ag Comhairle Crann na hÉireann² don phobal mórmíneachaí a eagrú³ le linn Sheachtain na gCrann chun na crainn a cheiliúradh. Chomh maith le hócáidí chun crainn a chur, is féidir imeachtaí éagsúla a eagrú, mar shampla:

- Siúlóidí coille⁴ agus slite fiadhúlra⁵ a leagan amach
- Taispeántais cheardaíochta⁶
- Cainteanna/léachtanna
- Barróg⁷ a bhreith ar chrann
- Crann a dhreapadh
- Craolachán⁸ raidió agus teilifísé
- Leabhair a sheoladh

D'fhéadfáí comórtas nó dúshláin⁹ a eagrú chun an oiread crann agus is féidir a chur in áit ar leith sa cheantar laistigh de thréimhse áirithe.

Más spéis leat imeacht a eagrú, ná déan dearmad é a chlárú le Comhairle Crann na hÉireann ar www.treecouncil.ie chun go mbeidh daoine eile ábalta páirt a ghlagadh ann.

Comhairle Crann
na hÉireann

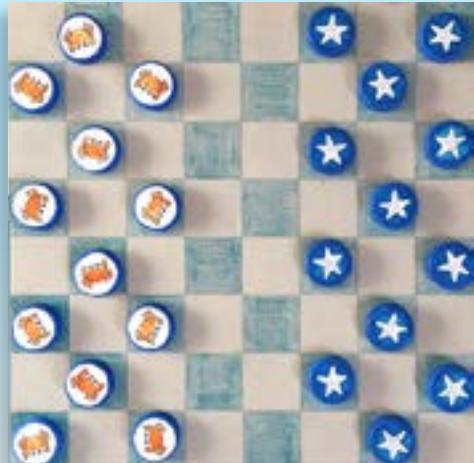
Táiplis ar an Trá

Is iontach an cluiche é táiplis. Ach mura bhfuil clár¹ agus foireann táiplise² agat ní gá iad a cheannach, d'fhéadfá iad a dhéanamh tú féin. Níos fearr fós, d'fhéadfá ceann a dhéanamh as ábhar athchúrsálte³! Don cheann áirithe seo beidh ort 24 caipín ó chartán bainne a bhailiú. Don chlár seo thíos is caipní bainne atá 4 cm ar trastomhas⁴ a theastaíonn.

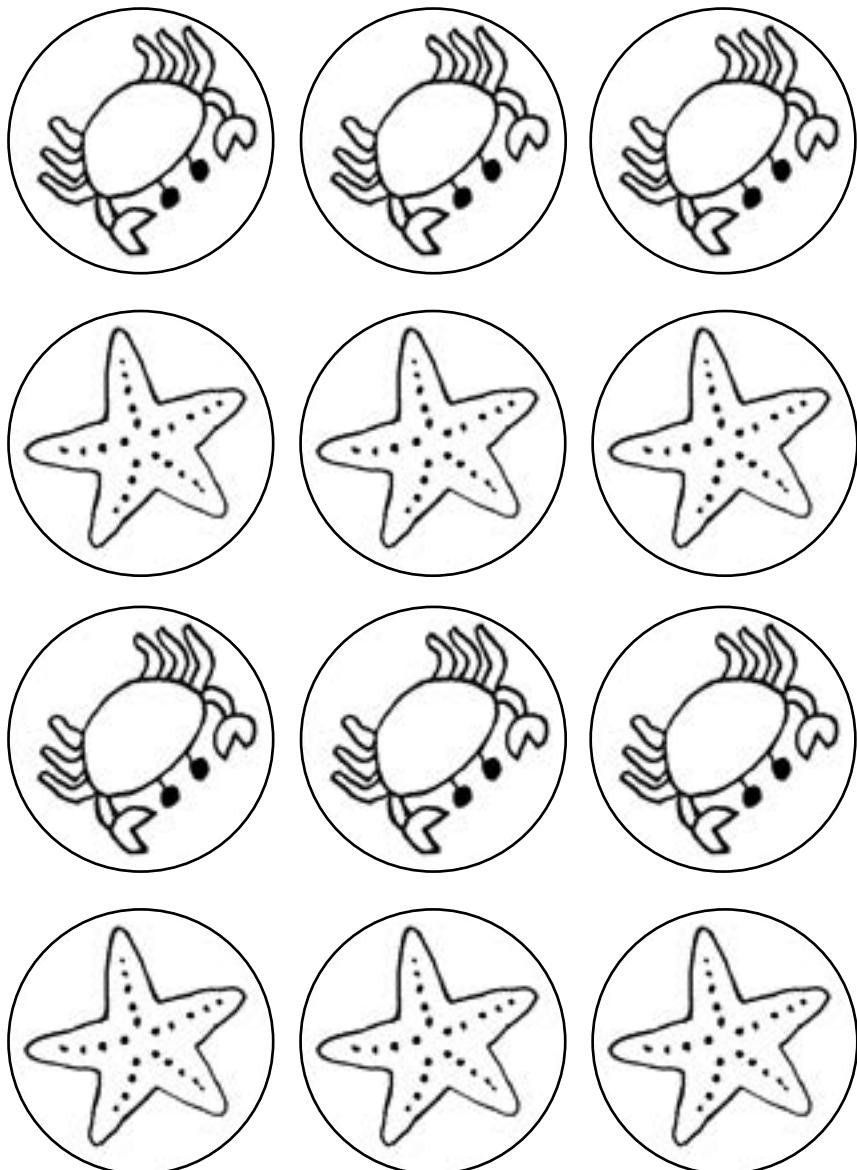
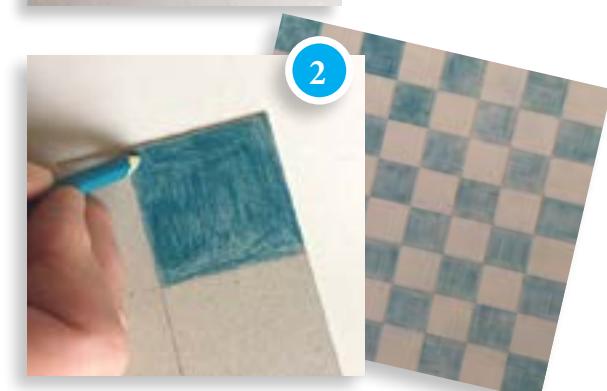
1. Faigh leathán cairtchláir⁵ agus gearr amach cearnóg, bíodh gach slíos⁶ 40 cm ar fad. Faigh rialóir agus leag amach an clár ina chearnóga 5 cm x 5 cm. Is é sin, 8 sraith agus 8 gcearnóg i ngach sraith.
2. Dathaigh gach re cearnóg⁷ go dtí go mbíonn an clár réidh agat. Is fearr dath dorcha a úsáid.
3. Chun na fir⁸ a dhéanamh, priontaíl 2 chóip den leathanach seo, beidh 12 chrosóga mhara⁹ agus 12 phortán¹⁰ agat ansin. (Más fearr leat é, d'fhéadfá iad a rianú nó dearadh de do chuid féin a tharraingt.)
4. Dathaigh na crosóga mara agus na portáin. Gearr amach iad ansin agus gliúáil ar na caipní bainne iad. Tá tú réidhanois chun cluiche a imirt!

Teastóidh:

- Leathán cairtchláir
- Páipéar
- Rialóir
- Peann luaidhe
- Dathanna
- 24 caipín bainne
- Siosur
- Gliú

Ná bí buartha mura bhfuil a fhios agat conas táiplis a imirt, tá na rialacha ar fáil anseo: <http://dreamquestgames.com/rules-and-tips/how-to-play-draughts/>

Aimsigh na focail thíos sa Chuardach Focal.

Is focail iad uile atá le fáil san eagrán seo!

• Nead	• Seodóireacht	• Dineasár	• Gob
• Gallchnó	• Cnámha	• Liopard	• Iolar
• Mamat	• Faoitín	• Stráice	• Gaoth
• Slaod	• Ola	• Plúr	• Ithir
• Cadóg	• Portach	• Crann	• Síol
• Nádúr	• Dreoilín	• Stoirm	

G	A	L	P	E	A	N	M	H	A	Ó	N	H	C	L	L	A	G
D	M	U	A	É	P	É	E	G	Á	R	Í	Ó	L	E	S	Ó	E
A	Á	S	T	H	I	S	M	A	M	A	T	R	A	T	E	Í	T
L	Ó	N	M	H	M	T	R	E	D	L	I	M	N	M	É	N	C
A	D	A	Ú	O	R	Á	Ó	N	Í	N	O	N	D	Á	É	A	I
N	O	G	R	O	O	A	N	R	U	D	A	R	E	G	D	I	R
O	A	R	O	T	G	C	H	C	E	R	F	H	Ó	Ó	Ú	Ú	D
N	L	É	E	T	R	É	A	Ú	C	Ó	P	D	G	A	B	L	R
N	S	E	O	D	Ó	I	R	E	A	C	H	T	A	Á	N	I	I
Í	C	L	E	T	M	L	Ó	S	I	L	M	D	D	R	H	A	H
E	A	E	É	R	L	T	Á	I	P	L	I	S	U	T	R	T	G
H	C	A	T	R	O	P	A	E	E	N	I	O	I	N	O	Á	R
C	U	N	A	N	Í	L	I	O	E	R	D	L	Ú	A	R	M	Ó
H	S	A	R	N	M	L	G	A	E	É	O	Ó	G	R	L	R	C
R	E	C	S	I	U	T	S	A	E	Í	L	B	Á	Ú	B	I	S
Ú	E	V	E	C	I	Á	R	T	S	M	O	R	R	A	L	O	I
L	I	O	P	A	R	D	D	E	N	G	O	L	G	Á	R	T	I
P	Í	C	O	Í	T	A	I	G	H	R	A	N	O	I	M	S	M

Thuaidh); Síol (10, 16, Sóir Ó Thuaidh).

Nead (7, 1, Sóir Ó Dheas); Gallchnó (18, 1, Síar); Mamat (8, 3, Sóir); Slaod (2, 9, Ó Thuaidh); Cadög (18, 4, Síar Ó Dheas); Nádúr (14, 8, Sóir Ó Dheas); Seodóireacht (2, 9, Sóir); Cnámha (8, 7, Síar Ó Thuaidh); Faoitín (12, 7, Ó Thuaidh); Ola (4, 9, Síar Ó Dheas); Portach (7, 12, Síar); Dreoilín (12, 13, Síar); Dineasár (13, 10, Síar Ó Dheas); Liopard (1, 17, Síar); Stráice (10, 16, Síar); Gaoth (14, 14, Síor Ó Thuaidh); Crann (10, 8, Sóir Ó Thuaidh); Stoirm (17, 18, Ó Thuaidh); Gob (13, 17, Síor Ó Thuaidh); Iolar (18, 16, Síar); Gaoth (14, 14, Síor Ó Thuaidh); Ithir (14, 12, Síor Ó Thuaidh);

REITÉACH: Trasná, Anuas, Treo

Lch 2

Glao an Chrotaigh The Call of the Curlew

1. an crotach = *the curlew*
2. gob fada cuar = *long curved beak*
3. ag lapadaíl = *wading*
4. seans nach amhlaidh a bheidh = *that may not be the case/that may not be what happens*
5. atá i mbaol = *which is endangered*
6. díothaithe ar fad = *completely extinct*
7. Cairde Éanlaith Éireann = *BirdWatch Ireland*
8. 130 péire pórúcháin = *130 breeding pairs*
9. cúiseanna éagsúla leis an meath sin = *various reasons for this decline*
10. ídiú na bportach = *loss of bogs*
11. dianfheimreoiréacht = *intensive farming*
12. talamh nár choillearnach = *land which was never woodland before*
13. gnáthóga an chrotaigh = *the habitats of the curlew*
14. plean gníomhaíochta = *action plan*
15. háiteanna aitheanta pórúcháin = *known breeding ground*
16. guímis gach rath orthu = *we wish them well*
17. bímis buíoch = *let us be thankful*

Faoitín Brioscarnach agus Maonáis Lusa Mhín Crispy Whiting with Dill Mayonnaise

Na Comhábhair The Ingredients

1. 175 g d'fhaoítín = *175 g of whiting*
2. brus aráin bháin = *white bread crumbs*
3. plúr bán = *white flour*
4. ola ológ = *olive oil*
5. spúnóg bhoird de mhaonáis = *table spoon of mayonnaise*
6. lus mín = *dill*
7. é miónghearrtha = *finely chopped*
8. colmóir = *hake*
9. cadóg = *haddock*

An Modh The Method

1. friochtán = *frying pan*
2. blaistigh = *season*
3. i mbabhla éadomhain = *in a shallow bowl*
4. ruainne beag salainn = *a little salt*
5. farasbarr d'ubh bhruite = *the excess beaten egg*
6. tum isteach = *dip in*
7. briosc órdhonn = *crispy and golden brown*
8. piseanna garraí = *garden peas*

Lch 2 ar lean

Moltaí Suggestions

1. anlann = *sauce or accompaniment*
2. uachtar géar = *sour cream*
3. anlann milis sillí = *sweet chilli sauce*
4. salsa simplí trátaí = *simple tomato salsa*

Lch 3

An Dreoilín The Wren

1. ag téaltú = *creeping*
2. go faichilleach = *timidly*
3. ag gobadh in airde = *sticking up*
4. an dreoilín fireann = *the male wren*
5. nead cruinneachánach = *a dome-shaped nest*
6. caonach = *moss*
7. roghnaíonn = *chooses*
8. an t-éan baineann = *the female bird*
9. ritheann sé an-dian air = *it is very difficult for him/it*
10. fuacht an gheimhrídh a sheasamh = *to withstand the cold of winter*
11. nuair a bhíonn geimhreadh crua ann = *during a severe winter*
12. (faigheann) bás den fhuacht = *die of the cold*
13. i mbosca neadaireachta = *in a nesting box*
14. ar mhaithe le teas = *for warmth*

Fíricí maidir leis an Dreoilín Facts about the Wren

1. ruadhonn = *reddy brown*
2. ar a chuid uachtair = *on his upper parts*
3. dath níos éadrom = *a lighter colour*
4. stríocaí dorcha = *dark stripes*
5. feithidí = *insects*
6. larbhaí = *larvae*
7. fálta sceach = *hedgerows*
8. giolcarnacha = *reed beds*

Rí na nÉan The King of the Birds

1. de réir an bhéaloidis = *according to tradition*
2. in iomaíocht lena chéile = *competing with each other*
3. ar a mbronnfaí teideal = *who would be given the title*
4. dhéanfaí rí de = *he would be crowned king*
5. iolar mó = *the great eagle*
6. lonnaigh = *sat himself / positioned himself*
7. an chorón = *the crown*

Lch 4

An Leopard Sneachta *The Snow Leopard*

1. cat móir téagartha = *a large stocky cat*
2. beo san fhiántas = *alive in the wild*
3. baill fháinneacha = *ringed markings*
4. dath liathghlas = *greeny grey*
5. sléibhte na hÁise Láir = *the mountains of central Asia*
6. sna Himiléithe = *in the Himalayas*
7. aillte crochta creagacha = *steep rocky cliffs*
8. duainíocht = *camouflage*
9. neart as cuimse = *an amazing strength*
10. a chreach = *his prey*
11. gan choinne = *unexpectedly*
12. fad a choirp féin = *the length of his own body*
13. feoilteoir = *a carnivore*
14. caoirigh agus gabhair fhiáine = *wild sheep and goats*
15. mar chreach = *as prey*
16. mionainmhithe = *small animals*
17. giorriacha = *hares*
18. éin ghéim = *game birds*
19. i gceantair chrua sceirdiúla = *in difficult bleak regions*
20. buanna nádúrtha = *natural abilities*
21. mar dhíon ar an bhfuacht = *to protect against the cold*
22. lapaí clúmhacha = *furry paws*
23. mar a bheadh bróga sneachta ann = *to act as snow shoes*
24. ar dhromchla sleamhain míshocair = *on slippery unstable surfaces*
25. stóráltear saill = *fat is stored*
26. mar a bheadh pluid ann = *to act as a blanket*
27. chun a chothrom a choinneáil = *to keep its balance*
28. ar chreaga rite sceirdiúla = *on steep windswept crags*

Speiceas i mBaol *An Endangered Species*

1. i mbaol mar speiceas = *endangered as a species*
2. dath liath smútiúil = *a dusty grey colour*
3. á gcoimeád = *being kept*
4. an bhagairt is mó = *the greatest threat*
5. maraítear an liopard = *the leopard is killed*
6. ar mhaith le lena fhionnaidh agus lena chnámha a fháil = *to get its fur and its bones*
7. leigheasanna traidisiúnta Áiseacha = *traditional Asian remedies or medicines*
8. nuair a bhíonn bia gann = *when food is scarce*
9. ainmhithe feirme = *farm animals*
10. gnáthóga an liopaird = *the leopard's habitats*
11. á n-ídiú go tiubh = *are being widely destroyed*

Lch 4 ar lean

12. ag dul i láig = *are in decline*
13. go síoraí seasta = *steadily and continually*

Na Cinn Óga, Coileáin *Jaguar Cubs*

1. Gaol níos gairide = *more closely related*
2. iaguar = *jaguar*
3. ainmhí cúthail aonaránach = *a shy solitary animal*
4. péirí = *pairs*
5. chun cúpláil a dhéanamh = *to mate*
6. na coileáin = *the cubs*
7. uachais chreige = *a rocky den*
8. á cúmhach go cluthar = *covering it cosily*
9. beireann sí na coileáin = *she gives birth to the cubs*
10. dall = *blind*
11. go hiomlán spleách ar = *totally dependent on*
12. radharc na súl = *eyesight*
13. scoitheann siad den diúl = *they are weaned*
14. páirceanna fiadhúlra = *wildlife parks*

Lch 5

An Gallchnó *The Walnut*

1. an gallchnó = *the walnut*
2. síol drúip = *the seed of a drupe*
3. ainm eile ar dhrúp = *another name for a drupe*
4. clochthoradh = *a stone fruit*
5. cloch chrua = *a hard stone*
6. plumaí = *plums*
7. péitseoga = *peaches*
8. neachtairní = *nectarines*
9. aibreoga = *apricots*
10. silíní = *cherries*
11. aibí = *ripe*
12. áit thirim theolaí = *a warm dry place*
13. go n-aibíonn siad = *until they ripen*
14. blaosc = *shell*
15. cnóire = *a nutcracker*

Cócaireacht agus Bacáil *Cooking and Baking*

1. scroid bheag bhlasta = *a tasty little snack*
2. sa chócaireacht = *in cookery*
3. sa bhácáil = *in baking*
4. cácaí saibhre torthai = *rich fruit cakes*
5. cístí Nollag = *Christmas cakes*
6. arán banana = *banana bread*
7. a scaipeadh = *to scatter*
8. a dháileadh = *to serve*

Lch 5 ar lean

9. neamhaibí = *unripe*
10. a phicilt = *to pickle*
11. in oidis áirithe mhairteola = *in certain beef recipes*
12. soitheach aerdhíonach = *an airtight container*

An Crann Gallchnó *The Walnut Tree*

1. an gallchnó coiteann = *the common walnut*
2. an gallchnó dubh = *the black walnut*
3. ní speicis dhúchasacha iad = *they are not native species*
4. as an laráin = *from Iran*
5. ó dhúchas = *originally*
6. an Pheirs = *Persia*
7. Tuaisceart Mheiriceá = *North America*
8. ar foscadh = *sheltered*
9. go leor de sholas na gréine = *a lot of sunlight*
10. ithir dhomhain thirim = *deep well-drained soil*
11. crann leathan cruinneachánach = *a spreading, dome shaped tree*
12. crainn dhuillsilteacha = *deciduous trees*
13. crua-adhmaid = *hardwood*
14. ní atann sé = *it does not swell*
15. ní scoilteann sé = *it does not split*
16. troscán = *furniture*
17. ach é a bheangú = *by grafting it*
18. ar fhréamhstoc = *on a root stock*

Lch 6 ar lean

14. is iontach an áis don phobal é = *it is a great resource for the community*
15. cathaoireacha rotha = *wheelchairs*
16. ar cheann de na hionaid snámha is glaine = *one of the cleanest locations for swimming*
17. nach mbíonn aon dá lá mar a chéile = *that no two days are the same*
18. m'inchinn féin = *my own mind*
19. meangadh mó� = *a big smile*
20. Tugann sí ar fud na háite mé = *it takes me all over the place*
21. ar fheirm éisc = *on a fish farm*
22. ar Pharlaimint na hEorpa féin = *to the European Parliament itself*
23. saol na n-oileán = *island life*
24. a chur ina luí orthu = *to get them to understand*
25. rialacha nua = *new rules*
26. scoite amach ón mórhír = *cut off from the mainland*
27. ball d'fhoireann mhór dheonach = *a member of a big team of volunteers*
28. na grúpaí pobail = *community groups*
29. ar bhonn deonach = *on a voluntary basis*
30. aigne oscailte = *an open mind*
31. cluas éisteachta a thabhairt = *to listen to*
32. cinneadh stuama = *a balanced decision*
33. na bíodh leisce ort = *never be afraid to*
34. teacht ar chomhréiteach = *to compromise*
35. ná bí ródháiríre faoin saol = *don't take life too seriously*

Lch 6

Oibrí Forbartha Pobail *A Community Development Worker*

1. oibrí forbartha pobail = *community development worker*
2. Inis Arcáin = *Sherkin Island*
3. Inis Uí Dhrisceoil = *Heir Island*
4. Inis Fada = *Long Island*
5. i gcomhar le = *in cooperation with*
6. muintir na n-oileán = *the people of the islands*
7. timpeallacht na n-oileán = *the island environment*
8. idir phobal agus tírdhreach = *both community and landscape*
9. ar an mbád farantóireachta = *on the ferry boat*
10. an-éagsúlacht = *a great variety*
11. cuid de na háiteanna is áille = *some of the most beautiful places*
12. ceann de na tránná áitiúla = *one of the local beaches*
13. le linn ceann de na stoirmeacha = *during one of the storms*

Lch 8

An 5ú Pionsabal den Fheasacht ar an bhFarraige = *The 5th Principle of Ocean Literacy*

1. éagsúlacht as cuimse = *great diversity*
2. na héiceachórais = *the ecosystems*
3. a chotháitear = *that are supported*
4. 70% de dhromchla an domhain = *70% of the surface of the earth*
5. gné fhisiúil = *physical feature*
6. na hoighearchaidhpeanna = *the ice-caps*
7. uiscí teolaí an Teochreasa = *the warm waters of the Equator*
8. an tAntarach = *Antarctica*
9. fairsinge = *expanse*
10. doimhne = *depth*
11. éagsúlacht na ngnáthóig = *the variety of habitats*

Lch 8 (ar lean)

12. éagsúlacht as cuimse beatha = *an amazing variety of life*
13. miocróib = *microbes*
14. mórchuid na ndúl beo = *the majority of living things*
15. miocróbacha = *microscopic*
16. biashlabhraí = *food chains*
17. an míol mór gorm = *the blue whale*
18. tonna méadrach = *a metric tonne*
19. aorta = *aorta*
20. an chomhla = *valve*
21. ainmhí talún = *land animal*
22. go cothrom = *evenly*
23. a mhalaírt ar fad a tharlaíonn = *it's the total opposite that happens*
24. uisce torthúil = *fertile water*
25. dlúthphlóid = *dense congregations*
26. inbhir aibhneacha = *river estuaries*
27. sceireacha coiréil = *coral reefs*
28. corcacha mangróbh = *mangrove swamps*
29. beathra miocróbach = *microscopic lifeforms*
30. blás planctón = *plankton bloom*
31. uisce méith = *rich fertile water*
32. réimse na taiscéalaíochta domhainfharraige = *in the field of deep water exploration*
33. duibheagán na farraige = *the depths of the ocean*
34. Brúchtann sáile téite amach = *heated salt water erupts out*
35. na craois hidriteirmearcha = *the hydrothermal vents*
36. cothathaigh = *nutrients*
37. na héiceachórás = *the ecosystems*
38. cladach creagach = *rocky seashore*
39. lag trá = *low-tide*

Lch 9

An Saol Mórthimpeall Orainn *The World around Us*

1. pailé-ointeolaithe = *palaeontologist*
2. ómra = *amber*
3. roisín = *resin*
4. a shil = *that oozed*
5. chruaigh = *it hardened*
6. iontaise luachmhar = *a valuable fossil*
7. dath álann meala = *a beautiful honey colour*
8. ola ómra = *amber oil*
9. leighis thraigisiúnta = *traditional medicines*

10. ina shlaod tiubh órga = *as a thick golden paste*
11. i bhfostú ann = *caught inside it*
12. caomhnaithe = *preserved*
13. a tharraing a aird = *that caught his attention*
14. iarsmaí = *remains*
15. fiochán bhoga = *soft tissue*
16. teannáin = *tendons*
17. matáin = *muscles*
18. gealbhan = *sparrow*
19. scanadh CAT = *CT scan*

Seachtain na gCrann *Tree Week*

1. an t-am i láthair = *the present time*
2. Comhairle Crann na hÉireann = *Tree Council of Ireland*
3. imeachtaí a eagrú = *to organise events*
4. Siúlóidí coille = *Woodland walks*
5. slite fiadhúlra = *wildlife trails*
6. Taispeántais cheardaíochta = *craft exhibitions*
7. Barróg a bhreith ar chrann = *Tree hugging*
8. craolacháin raidió agus teilifíse = *radio and television broadcasts*
9. dúshlán = *challenge*

Lch 10

Táiplis ar an Trá = *Drafts on the Beach*

1. clár = *a board*
2. foireann táiplise = *a drafts set*
3. ábhar athchursálte = *recycled materials*
4. ar trastomhas = *in diameter*
5. leathán cairtchláir = *a sheet of cardboard*
6. gach slios = *each side*
7. Dathaigh gach re cearnóg = *colour every second square*
8. na fir = *the pieces (men)*
9. 12 chrosóg mhara = *12 starfish*

Gabhaimid buíochas le gach duine a chabhraigh linn agus an t-eagrán seo de *Líon an Dúlra* á réiteach againn, go háirithe John Joyce, Michael Ludwig, Aisling Moran, Robbie Murphy, Vicky West, Alan D. Wilson agus Jez Wickens.

Tá *Líon an Dúlra* fiorbhuíoch as an tacaíocht fhíil a fhaighimid ónár gcuid uarraiteoirí

An Ghniomhaireacht um
Chaomhnú Chomhshaoil

Suirbhéireacht Gheolaíochta
na hÉireann